

การศึกษาแนวคิดเพื่อการออกแบบพุทธอุทยานรัตนมหาเจดีย์ ในศรีลังกา อินเดีย และจีน¹

The study of the conceptual design for Rattana Maha Chetiya Buddha Park in Srilanka, India and China

วัชรพงษ์ ชุมดวง¹

Watcharapong Chumduang

บทคัดย่อ

การศึกษาแนวคิดเพื่อการออกแบบพุทธอุทยานรัตนมหาเจดีย์ประเทศศรีลังกา อินเดีย และจีน มีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงวิถีชีวิตแบบอริยชน (สปปายะสถาน) โดยใช้หลักธรรมเป็นตัวกลางในการออกแบบสถาปัตยกรรม โดยเปรียบเทียบกับพุทธอุทยานรัตนมหาเจดีย์ในศรีลังกา อินเดีย และจีน ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบสถาปัตยกรรม เสา ผนัง หลังคา พื้น ถูกกำหนดขึ้นเป็นจุดเปรียบดั่งจุลจักรวาลของจิต อันสุขสว่างที่มั่นคง เบิกบาน สงบเย็นเป็นตัวนำ เป็นตัวหลักชัย (หลักของใจหรือเจตียะ) ส่วนที่ว่างและช่องเปิด เป็นปรากฏการณ์และท่วงทำนองแห่งแสง เป็นปรารถนาลงแห่งชีวิต แห่งกาลเวลาที่แปรเปลี่ยนสัมพันธ์กับบริบทโดยรอบ ส่วนเสาของห้องเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุแสดงให้เห็นถึงนิมิตหมายของปัญญาแห่งธรรมมีลานเป็นฉนวนแห่งธรรมแหล่งที่ตั้งแห่งจิตคือสมาธิ โดยใช้หลักการแห่งพุทธะ ศิล สมาธิ ปัญญา หลักการพัฒนาจิตที่เป็นระบบมากที่สุด เป็นวิถีแห่งธรรมของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ในงานศาสตร์แห่งสถาปัตยกรรม มีธรรมชาติแวดล้อมสังคมเป็นสิ่งแวดล้อม มีธรรมชาติเป็นมณฑลแห่งชีวิตที่เกื้อกูลกับธรรมชาติสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมมากยิ่งขึ้น มีความวิจิตรประณีตบรรจง ละเมียด งดงาม และสงบเย็นอย่างไร้ตัวตนในที่สุด

คำสำคัญ: หลักธรรม พระธาตุ พื้นที่สถาปัตยกรรม พุทธอุทยาน รัตนมหาเจดีย์

1 บทความคิดสรรจากการประชุมวิชาการในหัวข้อ “ภูมิปัญญาพื้นถิ่นสร้างสรรค์”

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2 นักศึกษาปริญญาเอก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

The purpose of the study of the conceptual design for Rattana Maha Chetiya Buddha Park Design in Srilanka, India and China is to link simple places with dharmic principle that is used in designing Architecture. The study focuses on Rattana Maha Cetiya Buddha Park Design in Srilanka, India and China. The result shows that the form of the architecture including the pillar, the wall, the roof, and the floor are made to represent a holon of the mind, which is bright, stable, cheerful, and peaceful. They also represent the leader and the main (the main of the heart). For the empty space or the hole, it is a phenomenon and the way of light, which is the power of life and time that always change according to the context. The pillar of the room where the Rattana Maha Chetiya Buddha is placed represents propitious wisdom. Having the courtyard to represent dharmic contemplation and the home of spirit (concentration), it uses the dharmic principle: virtue, concentration, and wisdom. It is a way to systematically develop the mind and dharmic way for daily activities. In architecture, the environment is the precepts, the doctrine is the life domain. It is the place that supports the dharmic of life, which relates to the environment. It is exquisite, delicately, gentle, artistic, and peaceful.

Keywords: Dhamma, Buddha relics, architecture space, Buddha park, Rattana Maha Chetiya

บทนำ

แนวคิดจากพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการออกแบบ มาจากความงามที่เกิดจากการพัฒนาจิตใจ ด้วยการละทิ้งตนเองเพื่อเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่ง ด้วยการละวางกายและใจทั้งของตนเองและผู้อื่น เมื่อจิตใจ ผ่องแผ้วประภัสสร ความงามนั้นเปล่งประกายออกจากเนื้อในของดวงจิต ดังนั้น หลักธรรมในพุทธศาสนา จะบอกเราก่อนหน้าที่ภูมิปัญญาชั้นสูงจะปรากฏ จิตดวงหนึ่งปรากฏขึ้นก่อนเรียกว่า โสภณจิต คือ จิตงาม จิตที่แจ่มใสประภัสสรเกิดขึ้น ลำดับต่อแต่นั้นปัญญาก็ตามมา นั่นคือสภาพธรรมสุนทรของดวงจิตนำทางปัญญา ในความหมายนี้ชี้บ่งว่า สุนทรียภาพเป็นสิ่งแนบแน่นกับสังคม ไม่ใช่เรื่องที่สวนทางกับธรรมะหรือศีลธรรม สุนทรียภาพเป็นเรื่องของอารมณ์อันสุนทรีย์หรือต่อสิ่งสุนทรีย์

ในท่ามกลางของความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ผู้มีปัญญามีความรื่นรมย์ ในท่ามกลางกระแสของเกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้ด้วยอำนาจของพลังแห่งปัญญา มีคำกล่าวว่า พระภิกษุนี้ รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจด้วยดวงจิตอันรื่นรมย์ หมอวัดธรรมอริยสัจเริ่มต้นด้วยทุกข์ ไม่ได้หมายถึงว่าเราต้องทุกข์ กับความทุกข์ ไม่ใช่ว่ารู้หรืออริยสัจด้วยจิตใจที่หม่นหมอง แต่แทงตลอดสัจธรรมอันนี้ด้วยดวงจิตที่รื่นรมย์ นี่คือ คำเงื่อนไขของสุนทรียภาพ ความงามกับความจริง ดังรูปภาพที่นำมาประกอบแนวคิดของการพัฒนาจิตดังกล่าว

ภาพที่ 1 การปฏิบัติธรรมที่เจดีย์วันเวลี เจดีย์สุวรรณมาลิกหรือมหาสุป

คติความเชื่อในการสั่งสมบารมีโดยเฉพาะชาวพุทธ เชื่อว่า ชีวิตไม่ได้จบสิ้นหลังตายและชีวิตมีอยู่ ก่อนเกิดและถือว่าช่วงชีวิตเป็นช่วงแห่งการสั่งสมบารมีจนกว่าจะบรรลुพระโพธิญาณ และหยั่งลงใน พระนิพพาน นิทานชาดกจากพระคัมภีร์ที่เล่าเรื่องการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์สี่สิบสองวัยกล่าวไรแสนกับ เพื่อถึงซึ่งพระโพธิญาณจึงได้เป็นพุทธเจ้า เครื่องนำทางชาวพุทธ จึงมีความเชื่อว่าเราเคยทำบุญร่วมกันมาแล้ว ชาตินี้จึงพบกันอีก เป็นเหตุให้เขาต้องทะนุถนอมกันและกัน ถือว่าว้าว ควาย ไร่ นา ทรัพย์ต่างๆ หรือแม้แต่ เครื่องใช้เครื่องมือล้วนเกิดด้วยอำนาจของบารมี และถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติธรรมบารมีนั้นจะเสื่อม เวลาอธิษฐาน ให้พรซึ่งกันและกันนั้นจะบอกว่า ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกจงคุ้มครอง

อ้างถึงสองอำนาจเป้าหมายในสากลโลกตามคัมภีร์ครองท่าน นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปตราเข้าสู่พระนิพพาน เป็นหลักที่ครอบคลุมคุ้มกันผู้คนในอดีต ชีวิตนี้มีไว้เพียงเพื่อสั่งสมบารมี เสริมสานบารมีธรรมที่เคยสร้างมาแล้วให้เต็มเปี่ยม เพื่อนกลายณมิตรที่เจอกันในชาตินี้เพราะว่าสั่งสมบุญกันมาก่อนแล้วเราจะมาทั้งกันได้ยังไถ่ ดังนั้นจึงอ้างลึกเข้าไป รากเหง้าของชีวิตล้วนผูกพันกันในระดับลึก พบกันอีกสั่งสมบารมีธรรมกันไปเรื่อยๆ

การฆ่าคนอื่นเท่ากับตัดทอนบารมีของตัวเอง (Anekchai, 2011) และตัดทอนบารมีของคนอื่น กับสัตว์เลี้ยง ช้าง ม้า วัว ควาย ถูกมองด้วยสายตาที่ว่าสัตว์ผู้ฆ่าสงสารเหล่านั้นกำลังสั่งสมบารมีที่ชาติหนึ่งชาติใดจะได้เกิดเป็นมนุษย์ แล้วเข้าใจร้อยสัจตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และอาจเคยเป็นบิดามารดาของเราในชาติหนึ่งชาติใดมาแล้วก็ได้ คือทศณะผูกพันอันลึกของบ่วงชีวิต จิตใจที่ปกติสามัญเท่าไร ธรรมะอะไร และง่ายตายเท่านั้น แต่ส่วนใหญ่จะเป็นอารมณ์ติดอารมณ์ เรากรุ่นแรงในบางอารมณ์ เราเกลียดแรงในบางอารมณ์ แล้วเราจะไม่เข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้มันสัมพันธ์อย่างไรกับการพัฒนาอุเบกขา ชีวิตของนักบวชนับว่าประเสริฐแท้ เป็นชีวิตที่เบียดเบียนน้อย และเต็มเปี่ยมไปด้วยสุนทรียภาพ ชีวิตทุกห้วงนี้เป็นชีวิตที่ต้องฝ่าฟันต่อสู้แต่ถ้าหาก ธรรมะก็คุ้มค่าต่อความเหนื่อยยาก

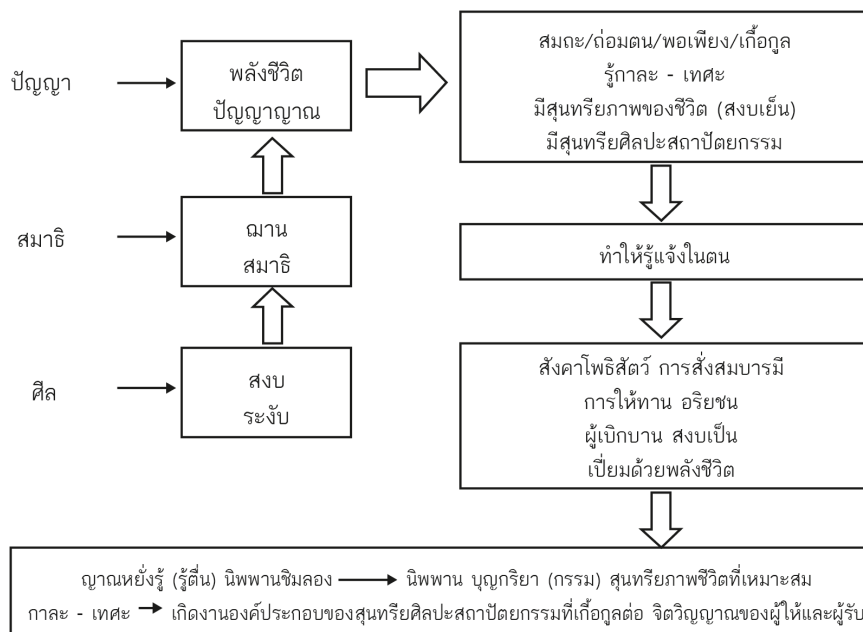
สุนทรียภาพคือความรัก ความรักต่อความทุกข์ยากความโดดเดี่ยว ความไม่ยอมให้ดวงจิตพังพินาศ เพราะความไร้ซึ่งความรักความปรารถนาเอ็นดูผู้อื่น พระพุทธองค์มีความรักวิถีชีวิตซึ่งโดดเดี่ยว ทุกข์ยากหรือ ถูกทอดทิ้ง ไม่ยอมทำลายหัวใจตัวเองให้สับสนไปกับสถานการณ์อันเลวร้ายที่แวดล้อมอยู่ ความรักเช่นนี้ เป็นการแผ่ไปสู่สรรพสัตว์ พระพุทธเจ้าสั่งสมบารมีมาถึงที่สุด บารมีเหล่านั้นประมวลขึ้นมาเป็นพลังลึกลับของ ธรรมชาติ

ในธรรมชาติดีพลวัตรที่เปลี่ยนแปลง มีตัวแปรที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีป่า ความสด ความวิเวก เป็นสิ่งที่ขัดเกลาดวงจิตของมนุษย์ให้อ่อนโยน มีความรู้สึกที่นิ่มนวลขึ้น ธรรมชาติมีความหมายอันลุ่มลึก ดังกล่าว จากที่เบื้องต้นเราได้อาศัย พุทธสังฆคังคณานิ ธัมมสังฆคังคณานิ และสังฆัง สรณังคังคณานิ คือ ยึดเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ จนจิตของเราเกิดศรัทธา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เราเรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าขึ้นแล้ว เมื่อนั้นความปีติ อิ่มเอิบ และสงบเย็นจะปรากฏ ขึ้นในใจ ใจกับธรรมที่เคยแยกเป็นคนละส่วนกัน จะกลายเป็นใจกับธรรมที่ผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เราย่อมเกิดกำลังใจขึ้นว่าพระพุทธองค์เดิมก็เป็นคนธรรมดาเช่นเดียวกับเรา ความผิดพลาดพระองค์ก็เคย ทรงทำมาก่อน แต่ด้วยความเพียรประกอบกับพระสติปัญญาที่ทรงอบรมมาดีแล้ว จึงสามารถก้าวข้ามวิญญูะ สงสารสู่ความหลุดพ้น เป็นการบุกเบิกทางที่เคยรชกัฏฐให้พวกเราได้เดินกัน (Buddhadasa, 2011)

ดังนั้นเราซึ่งเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับพระองค์ ย่อมที่จะมีศักยภาพที่จะฝึกอบรม กาย วาจา ใจ ด้วยตัวเราเองได้เช่นเดียวกับที่พระองค์ทรงกระทำมา ไม่ปล่อยให้ไหลไปตามยถากรรม เมื่อจิตเกิดศรัทธา ดังกล่าวนั้นแล้ว ก็มีการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนต่างๆ มาประพฤติปฏิบัติขัดเกลากิเลสออกจากใจตน จิตใจของเราจะเลื่อนชั้นจากปุถุชนที่หนาแน่นด้วยกิเลส ขึ้นสู่ภิกษุสงฆ์ และอริยชน เป็นลำดับ เมื่อเป็น ดังนี้แล้วในที่สุดเราก็ย่อมเข้าถึงที่พึ่งคือตัวเราเอง อันเป็นที่พึ่งที่แท้จริงเพราะกาย วาจา ใจ ที่ได้ผ่านขั้นตอน การฝึกอบรมโดยการเจริญศีล สมาธิ และปัญญาแล้ว ย่อมกลายเป็นกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต กระทำสิ่งใด พูดสิ่งใด คิดสิ่งใด

ดังในบทสวดปาฏิโมกขคาถา บทหนึ่งว่า “ปันตัญจะ สะยะนาสะนัง การนอน การนั่งในที่อันสงัด เป็นส่วนช่วยให้เข้าถึงพระนิพพาน” (Suan Mokaphalaram, 1996) ความสงัดทางกายจึงเป็นของจำเป็น เพราะความสงัดนี้จะทำให้เกิดอุบิเวก หมดกิเลสที่เรียกว่า อาสวะหรืออนุสัย และสามารถรู้แจ้งแทงตลอด ซึ่งอริยสัจสี่ โดยใช้หลักของไตรลักษณ์ คือ สิล สมภาิ ปัญญา พื้นที่ทางกายภาพสามารถส่งผลต่อการรับรู้ของคนได้ สถาปัตยกรรมสามารถหล่อหลอมคน และยังมีอิทธิพลต่อสังคม ชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมด้วย

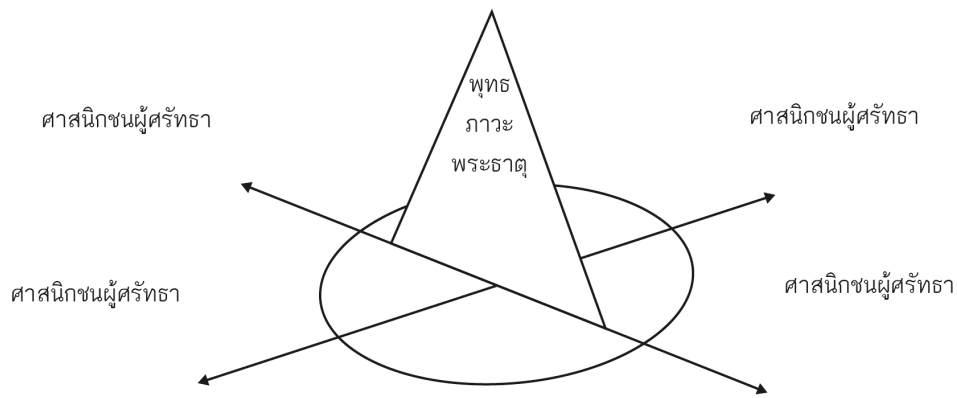
ยกตัวอย่างเช่น หากเราอยู่ในที่มีมืดและแคบ ไม่ปลอดโปร่ง เราก็จะเกิดความไม่วางใจในพื้นที่ที่กลัว และกังวล เมื่อเราเกิดความกังวลใจ จิตเราก็จะไม่ตั้งมั่นและนำไปสู่การขาดสติ ปัญญาจึงไม่เกิดในที่สุด ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้เขียนแผนภูมิอธิบายแนวคิดของคติความเชื่อดังกล่าวมาข้างต้นได้ ดังนี้

ภาพที่ 2 วิธีแห่งการปฏิบัติธรรมและสร้างสังคัมโพธิสัตว์

พระมหาเจติยเป็นสัญลักษณ์แทนจิตแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นต้นโพธิแห่งการตื่นรู้ เป็นเครื่องเตือนใจให้เราคิดถึงผู้อื่น เหมือนที่พระพุทธเจ้าคิดถึงสัตว์โลก ดั่งต้นโพธิที่เรากลุกอย่างเคารพบนแผ่นดิน โดยใช้หัวใจแห่งความรักและความเมตตากรุณา เป็นน้ำรดต้นไม้แห่งการตื่นรู้และไร้อัตตาในตัวตนนี้ให้เติบโต การก่อสร้างพระมหาเจติยจึงเป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงจิตอันแข็งกระด้าง ให้อ่อนโยน อ่อนน้อม และยืดหยุ่น จิตแห่งการเจริญโพธิจิต เปลี่ยนจากจิตแห่งสภาวะสัตว์โลกไปเป็นจิตแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (Mueller-Vollmer, 1985) เพื่อให้เรามองพื้นที่ในใจให้แกผู้อื่นได้ จึงไม่ใช่เพียงวัตถุแต่ คือ การปลุกต้นโพธิ์ในใจของเราและผู้อื่น ซึ่งจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าเรายึดมั่นในตัวตน และปรารถนาเพียงความสุขของตัวเอง หลักรรม สถานที และจิตบริสุทธิ์ที่สัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาจิตให้มีความบริสุทธิ์หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

พระมหาเจดีย์ไม่ได้เกิดด้วยการนำเหล็กมาผูก นำปูนมาฉาบ หรือจากการประกอบกันของวัสดุก่อสร้างเท่านั้น แต่เกิดด้วยความรักและจิตอนุโมทนาซึ่งเป็นพลังยิ่งใหญ่ในการสร้างพระมหาเจดีย์ ในโลกแห่งความรุนแรงมีพลังแห่งความรักเช่นนี้ ช่างงดงาม ช่างทรงพลัง ความรักมีอำนาจที่จะทำให้ที่ปฏิบัติธรรมแห่งนี้ก่อกำเนิดขึ้นมา เชื่อมแผ่นดินกับแผ่นฟ้า เชื่อมหัวใจของเราเข้าด้วยกัน ความงามของพระมหาเจดีย์มิได้อยู่ที่เสาสูงใหญ่หรือแบบที่วิจิตรอลังการ แต่อยู่ที่เสียงเรียกร้องจากใจที่จะชำระไว้ซึ่งเครื่องรองรับธรรมะ ดังภาพที่ 3 ทำให้เห็นภาพการเชื่อมโยงเรื่องของพุทธภาวะมาสู่พระธาตุมาถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม คือ พระมหาเจดีย์ที่เชื่อมโยงทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้ศรัทธาทั้งหลายให้รวมเป็นหนึ่งเดียวกัน

ภาพที่ 3 พุทธภาวะของกระบวนการเข้าถึงพระธรรม

ภาพที่ 4 เจดีย์สาญจี ประเทศอินเดีย

จากภาพที่ 4 เป็นการลำดับการปฏิบัติธรรมสู่พื้นที่ของลานที่มีต้นไม้ใบหญ้าโดยรอบอันร่มรื่น มีความปกติสุข (ศีล) สู่ทางเดินรอบพระสถูปอันเรียบเกลี้ยง การเดินที่มีความตั้งมั่นของจิตใจบางคนเดินดูพื้นที่โดยรอบ บางคนตั้งมั่นในคำภาวนา (สมาธิ) สำหรับทางเดินระยะเบี่ยงรอบพระสถูปชั้นที่ 2 เพื่อมองเห็นรอบองค์ตามธรรมชาติความเป็นจริง มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปไม่เที่ยงแท้ถาวร ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (ปัญญา) และเมื่อพิจารณาภาพที่ 5 เจดีย์รวันเวลิจედีย์สุวรรณมาลิกหรือ มหาสถูป ประเทศศรีลังกา เป็นเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดีย แสดงให้เห็นถึงรูปแบบเปลี่ยนแปลงแต่แก่นแท้ของการปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึง ศีล สมาธิ และปัญญาในที่สุดคือ จากจิตใจที่หยাবสู่ปานกลาง จากจิตใจที่ปานกลางสู่ละเอียด จากจิตใจที่ละเอียดสู่ละเอียดที่สุด เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

ภาพที่ 5 เจดีย์รวันเวลิจัดีย์สุวรรณมาลิกหรือมหาสถูป ประเทศศรีลังกา

แนวคิดหลัก

เราอยู่ร่วมกันเป็นองค์กรเดียวกันกับธรรมชาติกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม เพราะธรรมชาติทำให้ชีวิตมนุษย์เรานั้นมีความสุข อยู่โดยนึกถึงผู้อื่นก่อนจะนึกถึงตัวเอง อยู่เป็นเนื้อเดียวกัน หัวใจเดียวกัน ไม่ว่าการอยู่นั้นเราจะมีวิถีชีวิตแบบพุทธ พราหมณ์ ฆี ก็ไม่แบ่งแยกกัน แต่จะมีการจัดระเบียบอย่างมีระบบความคิด ความเชื่อส่งผลต่อกัน สังคมจึงเกิดกิจกรรมและวิถีชีวิตอย่างมีความสุขร่วมกัน มีวิถีจริยชนโพธิจิต เกิดสังคมแห่งพระโพธิสัตว์ มีสุนทรียะ ชีวิตที่สมณะ ถ่อมตน มีกิจกรรมของชีวิตประจำวัน (โลกียะสถาน) เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตแบบจริยชน (สัพพายะสถาน) มีจิตใจที่แจ่มใสเบิกบาน เป็นมณฑลที่ศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตจากจุดศูนย์กลางเล็กๆ ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนเรียนรู้แล้วขยายต่อเนื่องเชื่อมโยงกันไปเรื่อยๆ มีหลักธรรมเป็นตัวกลาง

ในกรณีสถาปัตยกรรมพระมหาเจดีย์ก็คือ การประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเป็นประธานหรือเป็นแกนของโพธิจิตก่อน ขยายออกมาเป็นวงๆ มีพลอย่างมหาศาลพร้อมที่สร้างสรรค์งานอย่างวิจิตร เจิดจรัสงดงาม และตระการตา แล้วค่อยๆ ทำการสร้างพระมหาเจดีย์ครอบ สร้างลานประทักษิณ สร้างรั้วรอบๆ มีลานและต้นไม้ (ต้นไม้โพธิ) และภูมิทัศน์โดยรอบที่ร่มรื่น จิตมีความสงบระงับ (สติ) ระเบียบ สะอาด หมดจด (สมาธิ) ขยายเป็นชั้นๆ ออกมา เปรียบได้ดังการพัฒนาจิตมาก ปัญญาที่จะค่อยๆ มีมากขึ้นตาม บำเพ็ญเพียรมากขึ้นก็จะเจริญขึ้นไปมากขึ้น สังฆมามีมากยิ่งขึ้นก็ยิ่งจะสุขสว่างมากยิ่งขึ้น ขึ้นไปเรื่อยๆ ลด ละ จากความโลภ ความโกรธ ความหลง และความเป็นตัวตนเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ แม่น้ำ ลานดิน ต้นไม้ ลานของอาคาร และงานสถาปัตยกรรมพระมหาเจดีย์

โครงการพุทธอุทยานรัตนมหาเจดีย์ของมูลนิธิพระบรมธาตุในสังฆราชูปถัมภ์ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา คือ โครงการที่จุดประทีปแห่งการปฏิบัติธรรมกลางดวงใจของชาวโลก เพราะการปฏิบัติธรรมเป็นการทำประโยชน์เพื่อเกื้อกูลให้แก่สากลโลก ดวงใจเป็นของมีค่าสำหรับมนุษย์และสัตว์ทุกรูปทุกนาม เพราะถ้าขาดดวงใจก็คือความตายสิ่งที่ประทีปติดแน่นกลางดวงใจจึงไม่มีอะไรนอกจากคุณงามความดี พระพุทธยของพระพุทธเจ้าอันบริสุทธิ์แจ่มใส จากอมตะธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบแล้วมีพระมหากรุณาธิคุณประกาศศาสนาให้ชาวประชาทั่วโลกได้ประพฤติปฏิบัติธรรมเดินตามรอยพระพุทธองค์มากกว่า 2,500 ปี ล่วงมาแล้ว

ดวงใจหรือจิตที่ไม่มีธรรมย่อมเป็นผู้มืดบอด เพราะความไม่รู้จึงสามารถทำอะไรก็ได้โดยขาดความยั้งคิด ต่อเมื่อมีผู้ ชี้แนะนำทางพาเราออกจากโลกมืดบอดได้ เนื่องจากจิตที่ทรงคุณธรรมของท่านสว่างไสว ยังผลให้จิตของเราตั้งการจุดประทีปที่เริ่มสว่างขึ้น แม้เพียงเท่าแสงของหิ่งห้อย ก็ยิ่งดีกว่าความมืดมนเป็นไหนๆ เพราะเหตุนี้จึงมิเป็นการกล่าวเกินเลยไปแม้แต่น้อย จากพระเมตตาอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ที่มีต่อชาวโลก คุณธรรมและความดีงามของพระพุทธองค์ที่พวกเราชาวโลกรำลึกนึกถึงท่าน จึงประทับใจอยู่กลางดวงใจของพวกเราตลอดมาและตลอดไป

สัญลักษณ์แบบประเพณีนิยามาเป็นของพุทธแท้ได้ไม่ สัญลักษณ์แท้จริงของพุทธก็คือ พลังของชีวิตที่ตื่นและเบิกบาน (Payutto, 2009) การดิ้นรนค้นหาในจิตได้สงบลงในตัวมันเอง ตรงนี้เองที่งานศิลปะของผู้มีอุตสาหะในวิปัสสนาจะแปรสภาพจากความคิดเชิงปรัชญาอันสลับซับซ้อนไปสู่ความเรียบง่าย ทั้งวิธีการเทคนิค และเรื่องที่จะเขียนลงร่องปรอดดงกันพอดี สีสนั แสงเงา ความหลากหลายลำดับของพื้นที่และรูปทรงถูกความว่างของอากาศภายใน ความเงียบสงบปราศจากความดิ้นรนในภายในแผ่ซ่านแทรกไปตลอด

ไม่ว่าจะเขียนโดยประเพณีนิยมหรือไม่ อย่างไร การแสดงออกทางศิลปะสถาปัตยกรรมนี้จะเป็นเพียงกิริยาของการปลุกเร้าธาตุรู้ให้ตื่นขึ้น ให้ศรัทธาและสมาธิเกิดขึ้น ทั้งไม่ข่มคนดู ไม่คุยโวโอ้อวดอวดตา ไม่แสวงหาอวดตา ไม่ตอบสนองอวดตา งานศิลปะสถาปัตยกรรมที่เป็นไปเพื่อการสั่งการยึดติดในอวดตาตัวตนจะมีได้ในลักษณะใด สัญลักษณ์ของพระสถูปเจดีย์ทำหน้าที่เป็นสะพานทางปัญญา ที่เชื่อมสิ่งที่มองเห็นเข้ากับสิ่งที่เรามองไม่เห็น เชื่อมสิ่งที่ตัวตนเข้ากับสิ่งที่ไร้รูปลักษณ์ และเชื่อมสิ่งที่เราอธิบายได้เข้ากับสิ่งที่เราอธิบายไม่ได้

ภาพที่ 6 วิถีชีวิตกับการปฏิบัติธรรมที่เจดีย์วันเวลี เจดีย์สุวรรณมาลิกหรือมหาธาตุปา ประเทศศรีลังกา

ภาพที่ 7 พระเจดีย์เหลยเฟิง ทะเลสาบซีหู เมืองหังโจว มณฑลเจ้อเจียง สาธารณรัฐประชาชนจีน ในยามเช้า

ภาพที่ 8 พระเจดีย์เหลยเฟิง ทะเลสาบซีหู เมืองหังโจว มณฑลเจ้อเจียง สาธารณรัฐประชาชนจีน ในยามเย็น

สรุปแนวคิดจากการศึกษาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการออกแบบครั้งต่อไป

สถาปัตยกรรมพระมหาเจดีย์ได้เชื่อมโยงจิตมนุษย์ทุกชนชาติ (Snodgrass, 1994) เพราะสถาปัตยกรรมจะเชื่อมต่อกับความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา สังเกตจากการเล่าเรื่องราวในอดีตที่เป็นลำดับทำให้มนุษย์สามารถรับรู้ภูมิหลังของตนเอง รู้สถานะปัจจุบัน และสุดท้ายยังบ่งบอกถึงความเป็นไปในอนาคตอีกด้วยจิต คือ ตัวเชื่อมระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม หลายครั้งที่มนุษย์จำกัดจินตนาการและกระบวนการคิดด้วยข้อจำกัดทางด้านเทคโนโลยี

ทุกยุคทุกสมัยจะสร้างความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกันเอง กับสิ่งแวดล้อมที่มองเห็น และสิ่งแวดล้อมที่เหนือธรรมชาติ ด้วยการทบทวนความรู้ศาสตร์ต่างๆ ลงไปในงานสถาปัตยกรรม เพื่อสิ่งต่างๆ ข้างต้นเหล่านั้นเข้ามาใกล้ตัวให้เป็นสิ่งที่จับต้องได้ และเป็นรูปธรรมมากที่สุด จึงเห็นได้ว่ามนุษย์พยายามเชื่อมตัวเองเป็นเนื้อเดียวกันกับสิ่งต่างๆ รอบๆ ตัวอยู่เสมอ สร้างเรื่องราวให้เกิดขึ้นอยู่เสมอ เพื่อสืบทอดเผ่าพันธุ์เอาตัวรอด และสื่อสารข้ามเวลากับคนรุ่นต่อไป ดังมีรายละเอียดได้แก่

1. มีจังหวะและมีการลำดับที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกันแบบค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไปได้แก่ ต้นไม้ ลานภายนอก ลานภายใน พื้นยกขึ้นเข้าสู่พื้นที่ภายใน และห้องที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเป็นแก่นของโพธิจิตมีปัญญา
2. มีความถ่อมตนสมถะใช้วัสดุที่น้อยที่สุดแต่ทรงพลังและมีความहाศาล มีศิลปะ

3. มีความเป็นระเบียบสะอาดเรียบเกลี้ยงมากที่สุดแสดงถึงการอยู่อย่างเหมาะสมพอดี พอเพียง เกื้อกูล แบ่งปัน มีโพธิจิตเกิดขึ้นในจิตใจของแต่ละคน มาอยู่รวมกันจนเป็นสังคมแห่งพระโพธิสัตว์ อยู่เป็นเนื้อเดียวกัน กับสภาพแวดล้อม มีการวางผังและรูปแบบงานสถาปัตยกรรมไล่ตามระดับของความชัน วางตามสภาพของ ธรรมชาติของพื้นที่ดิน ร่องน้ำ ความชัน หิน ดิน ทราย ต้นไม้ใหญ่น้อย วางดวงจิตอันประณีต สดชื่น แจ่มใส มีชีวิตชีวา และมีความตั้งมั่น มีสมาธิ

4. เชื่อมโยงจากรุ่นสู่รุ่นถ่ายทอดด้วยจิตใจที่เป็นอริยบุคคล สร้างสรรค์สังคมแห่ง พระโพธิสัตว์ จิตอริยะ งดงาม สมถะอย่างถ่อมตน รักอันบริสุทธิ์ วิจิตรประณีต สงบเย็น เกื้อกูล แบ่งปัน รู้เท่าทันการ เปลี่ยนแปลง (ทุกข์) ละเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) เพียรภาวนาจิตให้สมดุทธธรรม (นิโรธ) ทำให้แจ้งด้วยจิตใจอัน เบิกบานในธรรม (มรรค)

5. รูปแบบสถาปัตยกรรม เสา ผนัง หลังคา พื้น ถูกกำหนดขึ้นเป็นจุดเปรียบดั่งจุลจักรวาลของจิต อันสุขสว่างที่มั่นคง เบิกบาน สงบเย็นเป็นตัวนำ เป็นตัวหลักชัย หลักของใจหรือเจตียะ (Nor Na Paknam, 1986) ที่ว่างและช่องเปิด เป็นปรากฏการณ์และท่วงทำนองแห่งแสง เป็นปรารถนาแห่งชีวิต แห่งกาลเวลาที่แปรเปลี่ยนสัมพันธ์กับบริบทโดยรอบ มีเสา มีห้อง ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเป็นนิมิตหมายเป็น ปัญญาแห่งธรรม มีลานเป็นฉนวนแห่งธรรม แห่งที่ตั้งแห่งจิตคือสมาธิ หลักการแห่งพุทธะ ศิล สมาธิ ปัญญา หลักการพัฒนาจิตที่เป็นระบบมากที่สุด เป็นวิถีแห่งธรรมของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ในงานศาสตร์แห่ง สถาปัตยกรรม มีธรรมชาติแวดล้อมสังคมเป็นศิลปวัตร มีธรรมมงคลเป็นมณฑลแห่งชีวิตที่เกื้อกูลกับธรรมชาติ สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมมากยิ่งขึ้นไป มีความวิจิตรประณีตบรรจง ละเมียด งดงาม และสงบเย็นอย่าง ไร้ตัวตนในที่สุด

บทส่งท้าย

จากสภาวะธรรมที่เป็นเสมือนรหัสนี้เองที่จะโยงการศึกษาศิลปะสถาปัตยกรรมเข้ากับพระพุทธศาสนา อันหมายถึง ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา (Thiselton, 1991) ไม่ใช่การลอกเลียนข้าชาอยู่กับความดีที่สั่งสมมาแต่อดีตของพระพุทธศาสนา นั่นคือการศึกษาที่จะมีส่วนให้พลังชีวิตไหลหลั่งและสะท้อน ออกมาซึ่งพุทธะ ทั้งในกิจกรรมการทำงานสามัญทั่วไปและการสร้างสรรค์ศิลปะ กล่าวโดยย่อก็คือการมุ่งหา ความหมายและคุณค่าจากการทำงานทั้งสามัญและวิสามัญจากส่วนลึกของชีวิต ความประสานสอดคล้องระหว่าง พลังสมองอันค้นหารูปแบบศิลปะภายใต้เงื่อนไขของกาลและใจอันเป็นอยู่เหนือกาล โดยนัยแห่งพฤติกรรม คือ การมุ่งค้นหาว่าการปฏิบัติโลกุตรธรรมโดยผ่านทางงานศิลปะสถาปัตยกรรมนั้นจะเป็นไปได้เพียงใด

พื้นที่ในการพัฒนาจิตของตนเอง มีวิธีการแสดงภาพจำลองของระบบภูมิจักรวาล ที่มีอยู่ในตนและมี อยู่ธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งมีระบบและคุณลักษณะเหมือนกันทั้งในมิติกว้างที่สุดไปจนถึงมิติที่เล็กที่สุด ในมิติ ที่ใหญ่และกว้างที่สุดเรียกเป็นระบบมหจักรวาลใหญ่ เป็นมหากับ ข้ามภพข้ามชาติ และเล็กลงไปถึงวงจรชีวิต ใดชีวิตหนึ่ง หรือเป็นปี เป็นฤดูกาล เป็นเดือน เป็นวัน เป็นนาทีก และที่เล็กละเอียดที่สุดคือแต่ละช่วงขณะจิต มิติทั้งหมดของธรรมชาติยังประกอบไปด้วยมิติของการปรากฏและมิติที่อยู่เหนือการปรากฏหรือไม่ปรากฏอีก หรือที่เรียกว่ามิติในระดับโลกียภูมิ และมิติในโลกุตตรภูมิ

หากเปรียบเทียบระหว่างความรู้สึกแห่งสถานที่และจิตวิญญาณแห่งสถานที่ จะพบว่า ความรู้สึกแห่งสถานที่เปรียบเสมือนเรือนร่างหรือสภาพกายภาพของคน ส่วนจิตวิญญาณแห่งสถานที่ จะเป็นเสมือนกับจิตวิญญาณ และความรู้สึกนึกคิด ที่จะคอยกำหนดทิศทางให้ร่างกายเติบโตและเคลื่อนไหวไปมนุษย์คนใดมีร่างกายอยู่ในสภาพดี และมีจิตใจที่ดี คิดดี ก็จะมีส่งผลให้ร่างกายสดใสเปล่งปลั่ง เบิกบาน ทำในสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม มีความชัดเจนในแนวทางการดำเนินชีวิต แต่หากคนใดมีจิตวิญญาณที่ไม่ดี จะนำพาให้ร่างกายหมองหม่น ไม่รู้ทิศทางในการดำเนินชีวิต ดังนั้น ชีวิตก็จะพบกับความผิดพลาดและเต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่น่าจดจำ

แก่นกลางของความจริงปัญญาคือเห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริง คุณค่าของความจริงคือ ความรัก อยู่ร่วมไม่แย่งแย่งและไปให้พ้นจากความมีตัวตน อาการของความจริงคือ เมตตากรุณา ยังประโยชน์ และสร้างคุณค่า ทั้ง 3 คำนี้ก็ล้วนเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่ความไม่รู้ ความกลัว ความหลง ความยึดติดในความรู้ ความเชื่อ ความยึดถือ คุณค่าเทียม ความทรงจำ ตัวตน และอื่นๆ อีกมากมาย บดบังเราไว้จากหัวใจเดิม หัวใจใหม่คือ หัวใจเดิม จุดสุดท้ายคือจุดเริ่มต้น คือ ความจริงของสรรพสิ่ง คือ ความรักของพระทุกพระองค์ คือ เมตตาไม่มีประมาณของโพธิสัตว์ คือ หัวใจแท้ดวงเดิมที่รอให้เราค้นพบและคืนดีด้วยตัวเอง ท้ายที่สุดแล้วเราจะพบว่าทุกการปฏิบัติ ทุกบุญ ความดี ทุกศรัทธา ศาสนาวิถี การคืนดีต่อตัวเอง ซึ่งก็คือการ คืนสิ่งที่ดีที่สุดในโลก และจักรวาลนั้นเอง เพราะว่าคนเราเมื่อเรามีน้ำใจต่อผู้อื่นแล้ว ไม่ใช่เขาเท่านั้นที่มีความสุข เราก็พลอยได้รับความสุขด้วย ความสุขที่เราให้แก่เขา ย้อนกลับมาสู่จิตใจของเรา เพราะฉะนั้นการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น หากมองอย่างเห็นแก่ตัวมันก็เป็นการเกื้อกูลช่วยตัวเองด้วยเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

- Anekchai, K. (2011). **An nuang kaap tang thai.** (In Thai) [On Thai way]. Bangkok: Sathaban Withithat.
- Buddhadasa, Phra. (2011). **Ariyasat jak phra oat.** (In Thai) [The four noble truths from the Buddha]. Surat Thani: Dhammathan Foundation Press.
- Mueller-Vollmer, K. (Ed.). (1985). **The Hermeneutics reader: Texts of the German tradition from the enlightenment to the present.** Oxford: Basil Blackwell.
- Nor Na Paknam. (1986). **Kwam penma khong satoop chedi nai Siam Prathet.** (In Thai) [History of stupa chedi in Thailand]. Bangkok: Muangboran.
- Payutto, Phra. (2009). **Puttatham chabap prapprung lae kayaai kwam.** (In Thai) [Buddhist moral code, revised and extended edition]. Bangkok: Sahathammik.
- Snodgrass, A. (1994). **Sanyalak haeng phra satoop.** (In Thai) [The symbol of the stupa]. Bangkok: Thammasat University Press.
- Suan Mokaphalaram. (1996). **Khoomeu ubasok ubasiga tam wat chao - yen.** (In Thai) [Chant pray in the morning and evening for commoners handbook]. Surat Thani: Duangkaew Printing Press.
- Thiselton, A. C. (1991). **New horizons in Hermeneutics.** Michigan: Zondervan Publishing House.